

וזהו ההסבר בגמרא: לא שזה גדול מזה, אלא רבי אליעזר הגדול היות שהיה ת"ח גדול, אז מצד כבוד התורה הוא לא יכל להעביר על מידותיו, לעומת זאת רבי עקיבא היה מאוד עניו, ולא החזיק מעצמו שהוא ת"ח, שהרי הוא היה בן גרים ואיש פשוט, לכן היה מעביר על מידותיו, והתקיים בו "אך – טוב לישראל", וכשהוא התפלל על הגשם תפילתו נענתה. לעומת רבי אליעזר, שלמרות שהוא התפלל תפילה זכה ויש לו הרבה זכויות, אך מה לעשות, כשרוצים לבקש מהקב"ה שיעביר הקב"ה על מידותיו, (כי זה שאין גשם, זה בגלל שיש ח"ו דין על ישראל שחטאו) ויוריד גשמים, זה אפשרי רק ע"י צדיק שהוא מעביר על מידותיו.

ראינו שתפילת ר"ע התקבלה יותר משל ר"א אף שר"ע היה בן גרים

ת. אך כשנתבונן בגמרא נראה, שאביו של ר' אליעזר הורקנוס היה תנא (מוזכר במשניות ע' ביבמות דף ק:) כלומר שר"א היה צדיק בן צדיק, ואילו רבי עקיבא היה בן גרים, ובכ"ז רואים, שתפילת ר' אליעזר (שהוא צדיק בן צדיק) לא התקבלה, ותפילת רבי עקיבא שהיה בן גרים (שהוא בחינת צדיק בן רשע) התקבלה. וקשה שזה סותר את מה שלמדנו ברש"י, שהתפילה של יצחק התקבלה ולא של ריבקה, כיון שיצחק הוא צדיק בן צדיק, כמו שכתוב מיד בתחילת הפרשה (בראשית כה, יט): "וְיִצְחָק תּוֹלְדֵת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם" לומר את הייחוס שלו, כדי שיובן למה התקבלה תפילתו. אבל רבקה היא בת בתואל, צדקת בת רשע, ולכן התפילה שלה לא מתקבלת, ולמה שם זה לא כך?

טעם הכפילויות שיש בספר המידות בפרט בחלק השני

ט. וכדי ליישב זאת נגיד דבר מבהיל שאומר רבינו ב'ספר המידות' בשתי מקומות (ערך בניס ח"ב אות י"ו, וכן בייחוס ח"ב אות ב'). דרך אגב, הסיבה שיש הרבה כפילויות בספר המידות ובעיקר בחלק השני מכיון שאת המידות של חלק שני שרבינו כתב בימי בגרותו נתן לרבי נתן, רבינו לא כתב כפי סדר ערכים, אלא כפי הסדר שהוציא אותם מהמדרש, כי עיקר המקורות של המידות בחלק השני הם המהמדרשים, ורבינו הוציא אותם כפי סדר הלימוד של המדרש. (כשכתבתי את ספר המדות המבואר עמדת קצת על הסדר של המידות כפי שכתבם רבינו, ולפעמים הסוד הזה עור לי למצוא מקור מאיזה מדרש הוציא אותו רבינו, גם במקומות שלא צוין מראה מקום). וכשנתן אותם רבינו לר' נתן להעתיקם, אמר לרבי נתן להעתיק כל מידה ומידה במקום שלה, ואם יש מידה ששייכת לכמה מקומות, תעתיק אותה בכלם. ולכן יש מידות שחוזרות אפילו עד ארבע פעמים (בחלק השני). ובספר המידות המבואר, כתבנו בכל מידה איפה היא נכפלה, וזו אחת העבודות החשובות שעשינו ב"ה בספר המידות, וזה חידוש, למרות שיש הוצאות שצינו בחלק מהמקומות, ב"ה השתדלנו מאוד להגיע לשלמות ולכתוב את כל המקומות שנכפלו, כי לא התחלנו מאפס, אנחנו רק השלמנו, ולהשלים יותר קל מאשר להתחיל מהתחלה.

אשה שאינה מיוחסת מולדת בניס שאינם הגונים

י. ואומר רבינו (ערך בניס ח"ב אות י"ז, וכן בייחוס ח"ב אות ב'): "אִפְלוּ אִשָּׁה צְדָקָת כְּשֶׁהיא אִינָה מְיֻחָסֶת, עַל יְדֵי זֶה מוֹלְדֵת בְּנִים שְׂאִינָם הַגּוֹנִים". ולכאורה מה הענין הגדול בייחוס? כתוב בגמרא (פסחים מט:): "לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו, וישא בת תלמיד חכם", כי אם אתה רוצה שהבנים שלך יהיו תלמידי חכמים, תינשא לבת תלמיד

צדיק פשוט מעיר ליוורנו שראה שזה הציון של החיד"א. מה עשה? הוא ליקט את כל העצמות של החיד"א, והכניס אותם בתוך ארון עץ קטן (בערך בגודל אמה) והביא אותם לארץ. ופה בארץ התעורר נידון, האם לקבור את העצמות עם הארון הקטן, או לפתוח אותו ולסדר אותם בארון גדול. אבל כולם פחדו לפתוח את הארון הקטן, וסיפר הרב שאמר להם שהוא יעשה זאת, הם לקחו ארון גדול, והוא פתח את הארון הקטן בתוך הארון הגדול, ואז נשמע פיצוץ חזק מאוד, עד שהאנשים בחוץ נבהלו. והרב מרדכי אליהו אומר: ראייתו בעיניים איך שהעצמות יוצאים מהארון הקטן ומסתדרים כפי סדר הגוף וצורת האדם בארון הגדול. את הסיפור הזה שמעתי מהרב מרדכי אליהו אישית מכלי ראשון. על הקדושה העצומה של החיד"א.

מדוע ר' אליעזר לא היה מעביר על מידותיו ור"ע כן

ז. ונחזור לשאלה הנ"ל, שאם ר' אליעזר לא מעביר על מידותיו ור' עקיבא כן, בזה בעצמו לכאורה גדול ר"ע מר' אליעזר. מתרץ החיד"א ואומר בשם אבא שלו, בספרו 'יוסף תהילות' על הפסוק (תהלים עג, א) "אִךְ טוֹב לְיִשְׂרָאֵל, אֱלֹקִים לְבָרִי לְבָב". כתוב: "אך טוב לישראל" ידוע שתיבת 'אך' בא למעט, מה הדבר שיש למעט בו והוא טוב לישראל? זה שהאדם ממעט ומוותר על כבודו, ואם פוגעים בו הוא מעביר על מידותיו – הדבר הזה זה טוב לישראל. אבל: "אֱלֹקִים לְבָרִי לְבָב" – שם אלוקים זה מידת הדין, למי מתאים להתנהג במידת הדין? ל'ברי לבב'. אלו תלמידי חכמים שהם נקראים 'ברי לבב'. והוא מביא את הגמרא (יומא כג.) "כל תלמיד חכם שלא נוקם ונוטר כנחש לאו תלמיד חכם". שואלת הגמרא: הרי אמר רבא: "כל המעביר על מידותיו מעבירים לו על כל פשעיו", וזה סותר, האם צריך להיות נוקם ונוטר כנחש או מעביר על מידותיו? מתרצת הגמרא שתלמיד חכם המעביר על מידותיו הכוונה שאם מפיסים אותו שיתפייס, אבל אם לא מפיסים אותו, התלמיד חכם צריך להקפיד על כבוד התורה ולנקום ולנטור כנחש. והוא מסביר שזה הכוונה בפסוק "אך – טוב לישראל", יהודי פשוט שפגעו בו, צריך לעשות 'אך' למעט מכבודו ולמחול, כי אין כאן כבוד התורה, אלא שימעט בכבוד עצמו, וזה טוב לישראל. אבל "אלקים לברי לבב" – להקפיד במידת הדין עד שלא יפייסו אותך, זה רק לברי לבב שהם התלמיד חכמים.

ולפי זה נמשיך לתרץ גם את הקושיא של רבי אליעזר ורבי עקיבא, דהנה רבי אליעזר נקרא 'שמותי', (כמובא בגמרא שבת ק"ל:) יש שני פירושים מה זה שמותי, או בגלל שנידו אותו (כמובא בגמ' ב"מ נט:), או שהכוונה שהוא מבית שמאי, ושני הפירושים האלה מסבירים למה הרבה פעמים אין הלכה כמו רבי אליעזר (וכן כשחולקים רבי יהושע ורבי אליעזר הלכה כרבי יהושע), והסיבה מכיון שהוא מב"ש או מפני שנידו אותו ולכן אי אפשר לפסוק הלכה כמותו. ואילו רבי עקיבא תלמידו היה מבית הלל, ולכן היות שרבי אליעזר היה מבית שמאי – שהם מידת הגבורה, לכן הוא היה מקפיד על כבוד התורה שלו הרבה פעמים וזו הסיבה שהוא לא היה מעביר על מידותיו. לעומתו רבי עקיבא כן היה מעביר על מידותיו, כי מרוב ענוה לא היה מחזיק את עצמו לכלום.

אָעֶשֶׂה – בְּנִי" בגלל שאתה בני. ונראה לתרין, שבעומק בעשיו רבינו שתי סוגי רשעות. כי היתה לו בעיה שיש בו את נפש עמלק נכדו שהוא הבן של אליפז בן עשיו. והבעיה השנייה שיש בו את הפסולת הגבורות של יצחק. וכפי זה יצחק אחראי על החלק של הגבורות הקשות שיש בעשיו. ורבקה אחראית על הבעיה של עשיו שהוא סבא של עמלק, שהוא הקליפה הכי קשה מכל הקליפות שיש, וזו קליפת עמלק שכבר היתה בעשו (ע' בספר בן לאשרי לר' יצחק בן אשר אנשיל הוברמן). לכן באמת שני הפירושים אמיתיים, כלומר מה שמבואר בוזהר שיש בעשו רע מחמת הגבורות של עשו, ומה שמבואר במדרש, שיש בעשו רע מחמת שהיתה רבקה בת כומרים, וכמו שעוד נבאר בזה בהמשך בעז"ה.

יצחק מתפלל על העקרונות, ורבקה מתפללת על ילדים צדיקים

יג. וכעת נבוא ליישב את השאלות שפתחנו בהם, כתוב: "וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לְה' לְנֶכַח אֲשֶׁתוֹ כִּי עֲקָרָה הוּא", ושאל הערבי נחלי' שהיה צריך לכתוב קודם שרבקה עקרה, ואחר כך שיצחק התפלל? והתשובה: כתוב: "וַיַּעֲתֶר לוֹ ה'" לוי ולא לה – לתפילה של יצחק ולא לתפילה של רבקה, ודייקנו שמשמע שיש פה שתי תפילות שונות. ונראה שזה נרמז היטב בפסוק, שיש כאן שתי תפילות, ומה תפילת כל אחד, כי כתוב שתפילה של יצחק היא "לְנֶכַח אֲשֶׁתוֹ כִּי עֲקָרָה הוּא", כי יצחק התפלל על זה שאשתו עקרה. הרי יצחק נשא את רבקה כשהיתה בת שלוש. (שהרי היא נולדה כשיצחק היה בן 37, וכשהיה בן 40 לקח את רבקה. ופירש רש"י: המתין לה לגיל שלוש שתהיה ראויה לביאה ונשאה). ובגיל 60 ילד את יעקב ועשיו. ומגיל 3 עד גיל 13 חיכה עד שתהיה בת הריון, ומגיל 13 עד 23 ראה שעברו עשר שנים ולא יולדת, ואז הוא ידע שרבקה היא עקרה, ויצחק התפלל על העקרונות של אשתו. וזה הבעיה של יצחק.

אבל לרבקה יש תפילה אחרת, היא התפללה שיהיו לה ילדים צדיקים, היא יודעת שיצחק פחות צריך את התפילה הזאת, הוא צדיק וקדוש, ובן של צדיק וקדוש, ובודאי מצידו גם הבן שלו יהיה צדיק, אבל היא יש לה בעיה, כי כתוב בגמ' (בבא בתרא דף קי) 'רוב בנים דומים לאחי האם' והיא יש לה אח לבן, ויש לי אבא רשע גדול בתואל, שהם כומרים של עבודה זרה, ולכן רבקה מתפללת יותר על ילדים צדיקים. וכתוב: "וַיַּעֲתֶר לוֹ ה'" – לו ולא לה, הקב"ה ענה לתפילה של יצחק שאשתו תהיה בהריון וכמו שכתוב "וַתַּהַר רַבְּקָה אֲשֶׁתוֹ" – דהיינו על מה שיצחק התפלל, על העקרונות של רבקה הקב"ה ענה לו שתהיה בהריון.

אך הקב"ה לא ענה על התפילה של רבקה שיהיו כל בניה צדיקים, כי הרי נולד לה עשיו. ולפי זה נבין היטב מה הלשון, 'אינה דומה תפילה צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע, ואפי' שאפשר לשאול, הרי במקום שבעלי תשובה עומדים, צדיקים גמורים אינם עומדים, וראינו שגם תפילה של רבי עקיבא בן גרים מתקבלת ולא של ר"א, וא"כ אדרבה היה לכאורה לענות לתפילת רבקה, שיהיה לה בנים צדיקים? אבל הענין, אם רוצים להתפלל על בנים צדיקים, אז תפילת צדיק בן צדיק מתקבלת, וזוכים לבנים צדיקים. אבל התפילה של רבקה על ילדים צדיקים לא מתקבלת, היות שהיא בת רשע, וכיון שקליפת עמלק הקשה חייבת לבוא לעולם, והיא עברה דרך בתואל לרבקה, ויוצאת בעשיו, ואח"כ באליפז עד שנולד

חכם, ושם בגמ' טעם, ויש בענין גם טעם סגולי. אבל מאיפה רבינו לומד את החידוש היותר גדול שאם האשה צדקת ואינה מיוחדת תלד בנים שאינם מהוגנים? רבינו לומד את זה מרבקה אמנו, ורבינו תולה את כל הסיבה של לידת עשיו הרשע – ברבקה אימנו, וכמו שנבאר בעזרת ה' את המקור.

ולכאורה קשה, כי בוזהר הקדוש בפרשתנו (ח"א דף קמה) מובא שהסיבה למה עשיו נולד רשע ושופך דמים היא בגלל הגבורות של יצחק? והזהר מבאר את הפסוק (בראשית כו, לו): "וּלְכָה אִפּוֹא מָה אָעֶשֶׂה – בְּנִי" שאמר יצחק לעשיו: אתה יודע למה אתה כזה, מכיון שאתה הבן שלי, אני גרמתי לך להיות כזה, כי החלק הרע שהיה ביצחק, התברר בעשיו. לעומת זאת יעקב יצא כולו נקי באורח שלים. ולכן זו הסיבה שיצחק רצה לברך את עשיו, מפני שעשיו הוא גבורות, (ולא סתם גבורות, אלא 'סוספיתא דדהבא' – הפסולת של הזהב, דהיינו הגבורות הקשות של יצחק התבררה בעשיו) ולכן חשב יצחק לתת לו את הברכות, וזהו: "וּלְכָה אִפּוֹא מָה אָעֶשֶׂה – בְּנִי", הסיבה בגלל שאתה בני ואני גרמתי לך.

מדוע יצחק סבל מע"ז יותר מרבקה

יא. וא"כ קשה, כי ממה שהביא רבינו, יש משמעות שהסיבה שעשיו היה רשע, משום שאמו רבקה היתה בת בתואל, ומשמע שזה לא מחמת יצחק. וכדי ליישב את הסתירה לכאורה, נברר קודם את המקור שממנו יש ללמוד את דברי רבינו. כתוב על הנשים שנשא עשו (בראשית כו, לה): "וַתַּהַר עֵשָׂו אִלְיָשָׁב בַּת אֵלִיָּשָׁב אִשְׁתּוֹ אֲמֵר רִשׁוֹ" שהיו עובדות עבודת אלילים וכל מעשיהן היו להכעיס ולעיצבון, ולכן היתה מורת רוח ליצחק ולרבקה. המדרש מדייק שכתוב ליצחק וְלַרְבֵּקָה, ולא כתוב ליצחק ורבקה, ויש תוספת ל' ללמדך שעיקר ה'מורת רוח' מהעבודה זרה – היה ליצחק יותר מרבקה. ולמה יצחק סבל יותר מעבודה זרה? מבאר המדרש (בראשית רבה סה, ד), וז"ל: אלא ע"י שהיתה רבקה בת כומרים – לא היתה מקפדת על טינופת עבודת כוכבים, (פי', לא היתה כל כך סובלת מזה הטינוף, כיון שהיתה רגילה בו מביחה). וזה (יצחק) על ידי שהיה בן קדושים היה מקפיד על טינופת עבודת כוכבים לפיכך ליצחק תחילה. דבר אחר למה ליצחק תחילה אלא לפי שהדבר תלוי בה, שנאמר (שם כה:בג) "שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנָךְ" (פי', דייק ואמר מחמת בטןך) – לפיכך ליצחק תחלה, עכ"ל. ומבואר במדרש בלשון קשה, מכיון שאת רבקה האימא, לכן יש פה שני לאומים, אחד יעקב ואחד עשיו – אחד צדיק ואחד רשע. ולכן מבינה רבקה למה עשיו רשע, ומתחתן עם נשים כאלו שעובדות עבודה זרה בביתם, כל זה בגללי, ולכן יש לה פחות מורת רוח מאשר יצחק שהיה לו קשה מאוד עם עבודה זרה.

ורבינו בגאונותו בספר המידות, לוקח את שני הפירושים, ועושה משניהם 'אלו ואלו דברי אלוקים חיים'. לוקח מהפירוש הראשון לפי שרבקה הייתה בת כומרים, ולוקח מהפירוש השני את הענין ש'בטנה' של רבקה גרמה, ומוציא את המידה הזאת: "אפילו אישה צדקת כשהיא אינה מיוחסת, ע"י זה מולדת בנים שאינם הגונים".

שתי בחינות יצר הרע שיש בעשיו

יב. אבל איך ניישב את זה עם הזהר שעשיו נולד כך בגלל מידת הגבורה החזקה של יצחק ודורש הזהר את הפסוק: "וּלְכָה אִפּוֹא מָה

שמלובשת בו, אלא מה שכל אדם צריך יצר הרע, כדי שיהיה לו מה לעשות עבודה בעולם.

יצר הרע מהקליפות ביצירה, יצר הרע שמהגבורות בלידה

טז. רבי אומר בהתחלה שהיצה"ר מהיצירה, ובסוף רבי מודה אנטונינוס שהיצה"ר הוא בלידה? אבל באמת דברי חז"ל זה בחי' – 'אלו ואלו דברי אלוקים חיים'. יש יצה"ר שהוא הטבעים הרעים שבאדם, שזה בעיקר מגיע בגלל אבות רשעים, שיש בהם רע בעצם מהותם (למשל זה שהגויים מאוד שונאים את ישראל), או כל מיני מידות רעות שאדם נולד איתם, זה יצה"ר שמגיע מהקליפות כבר בשעת יצירה, זה הדי אן אי שלו, שהוא נוצר עם הקליפה. אבל היצר הרע שהוא בשביל הבחירה בין טוב לרע, שהוא מהשתלשלות הגבורות הקדושות שהם בחינת יצחק, זה בא לאדם רק בשעת הלידה.

החילוקים שרואים בהתנהגות הילדים

יז. רואים את זה אצל ילדים, יש ילד בגן שיושב יפה ושומע את הגננת מספרת פרשת שבוע, ובבית ספר הוא לומד טוב וממושמע, בבית מתנהג יפה, לא מרביץ לא שובר לא משתולל, הכל טוב ויפה. ויש ילד שלא יושב לרגע, משתולל עושה בלאגן, לא רוצה להקשיב, מרביץ מתחצף לא מתנהג יפה וכו'. נשאלת השאלה, מאיפה בא היצר הרע של הילד, ולמה לילד הטוב אין יצר הרע?

והביאור, שהיצה"ר של ילד קטן מגיע מהמידות של ההורים, ובשעת היצירה, ויתכן שילד אחד ההורים שלו עם מידות טובות בטבע ולכן גם הילד אין לו יצה"ר בטבע, ויש ילד עם יצה"ר גדול בגלל ההורים. לפעמים רואים הורים צדיקים, וילדים עם מידות רעות, כי יתכן שההורים כבר הספיקו לעבוד ולשבור את המידות הרעות ולהיות טובים וצדיקים. אבל הטבע עובר לילדים, ולכן הם קשים.

ויש יצה"ר ששייך לבחירה של האדם, אם לעשות טוב או רע, וגם אדם צדיק וקדוש, והוריו צדיקים עם מידות טובות, עדיין יש לו יצה"ר ענק בבחירה – במה שהקב"ה מנסה אותו, כל אחד והניסיון שלו, וזה מגיע מהלידה. וצריך הרבה הרבה להתפלל, כי התפילה מועילה לכל, גם לשנות את האופי והטבע של הבן. (אמנם רבקה לא נענתה כי היה צריך להוציא ממנה את הקליפה של עמלק שהייתה בעשוי, אבל בדרך כלל תפילה מועילה).

למה יעקב ועשיו לא יכולים להיות שוים בגדולה וזה גם זה נופל

יח. ובעת על פי כל היסודות האלה נבוא להבין פסוק נוסף בפרשה. כתוב (בראשית כה, כג): "וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֵיף יִפְרְדוּ וְלֹאִם מְלֵאִם יֵאָמֵן וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר". אומר רש"י: "לא ישוו בגדולה, כשזה קם זה נופל, וכן הוא אומר (יחזקאל כו, ב): 'אִמְלֵאָה הַחֲרָבָה' ורש"י מצטט את דברי הגמרא במגילה ו. ופסחים מב: "לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים". מה זה: "וְלֹאִם מְלֵאִם יֵאָמֵן"? כל עם מתרומם ומתאמץ מהנפילה של השני. כי יעקב ועשיו הם קשורים יחד, ותלויים אחד בשני, והם כל הזמן על המאזניים, כשזה עולה זה יורד, וכן להיפך, ושניהם לא יכולים להיות באותה גדולה. (ישמעאל לא בסיפור הזה, כי כתוב בו "על פני כל אחיו – ישכון" עד אברהם, ואח"כ כתוב "נפל" – כמובא ברש"י וכו', יח). וגם כשיצחק מברך את עשיו (כו, מ): "וְהָיָה כְּאֲשֶׁר תִּרְדּוּ וּפְרָקֶתְ עֵלּוֹ מֵעַל צְוֹאֲרֹתָי" שאם ח"ו עם ישראל לא ישמור על התורה, אז עשיו הם יתרוממו, ואז ה' ירחם.

עמלק, לכן הקב"ה לא עונה לתפילת רבקה בגלל שהיא צדיק בן רשע, כלומר יש בה את נשמת הרשע עמלק שצריך לעבור דרכה אל עשיו מחמת שהיא בת של בתואל הרשע.

במה נחת דעת רבקה בזה שיש לה שני גוים בביטנה

יד. ובזה ניישב עוד קושיא, כתוב: (בראשית כה, כג) "וַיִּתְרַצְצוּ הַבְּנִים בְּקַרְבָּהּ וְגו'" אומר רש"י: "רבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר, יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודה זרה, עשיו מפרכס לצאת". יש פה שאלה, הרי כתוב על רבקה: "וַיִּתְאָמַר אִם פֶּן לְמָה זֶה אֲנֹכִי, וַתִּלְךְ לְדַרְשׁ אֶת ה'", ומיד כתוב (שם, כג) "וַיִּיאָמֶר ה' לָהּ, שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֶךָ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֵיף יִפְרְדוּ וְלֹאִם מְלֵאִם יֵאָמֵן וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר". למה רבקה נרגעה כשהקב"ה אמר: 'שני גוים בבטנך'?

ומסבירים שבהתחלה רבקה נבהלה, בגלל שהיא חשבה שיש לה בן אחד, שפעם רוצה קדושה, ופעם ההיפך. וזה הכי קשה כשאדם פעם הולך לבית-הכנסת, ואחר כך הולך למועדון או נוסע באוטו בשבת, זה הכי גרוע, אדם שהוא 'פרוה' אין לו סיכוי להשתנות, מכיון שהוא חושב שהוא בסדר, והוא מקיים מדי פעם קצת מצוות מה שבא לו (אומרים 'מסורתי', זה מלשון לנסר, שהוא מנסר לעצמו מהמצוות מה שמתאים לו). אבל אם אדם הוא רשע הוא יודע שהוא לא בדר הוא קרוב יותר לעשות תשובה, מכיון שהוא יודע שהוא חוטא, אבל אם אדם הוא פעם צדיק, ופעם רשע, (רגע מלאך רגע גלח' כמו שרבינו אומר), אין לו סיכוי לחזור בתשובה. ולכן רבקה פחדה, שיש להב בן פעם הוא רוצה לעבודה זרה, ופעם לבית המדרש, אז לא יצא ממנו שום דבר, ואז כשהקב"ה אומר לה: "שני גוים בבטנך וגו'", היא נרגעה, כי עדיף אחד צדיק ואחד רשע, מאשר אחד עם 'פיצול אישיות', פוסח על 'שני הסעיפים' (כמו שאומר אליהו הנביא לעם ישראל).

מתי יצר הרע ניתן באדם, בשעת יצירה או בשעת הלידה

טו. אבל יש עוד שאלה קשה (שכבר הובאה במלא העומר הניל): הגמרא בסנהדרין (דף צא, א): מספרת שרבי ואנטונינוס התווכחו ביניהם (שהם שני הלאומים כמו שפירש"י), האם יצר הרע ניתן באדם משעת יצירה או משעת לידה. רבי אומר שמשעה שנוצר הוולד בבטן אמו כבר יש לו יצה"ר, (רבי כיוון לפסוק 'ויתרוצצו הבנים וכו' שכבר בבטן – עשיו רוצה ללכת לבית עבודה זרה), ולכן זה סימן שיש יצר הרע כבר משעת יצירה בבטן אימו. ואמר לו אנטונינוס, אם היה יצה"ר לוולד במעי אמו, היה נותן בעיטות לאימא שלו ולא היה נרגע עד שהיה יוצא משם. ואז מספרת הגמ' שרבי הודה לאנטונינוס שיצה"ר בא בלידה (כמ"ש "לפתח חטאת רובץ"). אך עדיין קשה מהפס' 'ויתרוצצו הבנים', שיש יצה"ר כבר בבטן, אז למה רבי מודה לאנטונינוס?

אבל לפי מה שהסברנו זה מיושב, כי אמרנו שיש בעשיו שני סוגים של יצה"ר, אחד שמגיע מרבקה, ואחד שמגיע מיצחק, היצר הרע שמגיע מרבקה, שזה קליפת עמלק שמגיעה דרך בתואל, זה כבר נמצא במעיי אימו הרוע הזה. ומה שכתוב שרבי מודה לאנטונינוס, זה על היצה"ר שמגיע בשעת הלידה, שהוא מגיע מחמת הגבורות של יצחק, (כמובא בליקו"מ ע"ב ח"א, שיער הרע הוא מהשתלשלות של הגבורות). וזהו היצר הרע של הבחירה של האדם בין טוב לרע, לא איזה קליפה

יהיה לך בכיסף אבן ואבן גדולה וקטנה" שזה עוון משקלות, ומיד כתוב: "זכור את אשר עשה לך עמלק", ודורשים חז"ל (תנחומא כי תצא) על מה בא עמלק? על עוון המשקלות. ז"א כשח"ו משקרים במשא ומתן, ואין משא ומתן באמונה, שזה עוון משקלות ע"י זה מגיע עמלק. רואים שהבחינה של עמלק זה שתי כפות המאזנים, בצד אחד ישראל ובצד שני עמלק, וכשזה עולה זה יורד. ולכן אם במאזניים הכל בסדר, אז הכף של עם ישראל גובר, אבל אם ח"ו המאזניים שלנו לא טובות, אז ח"ו גובר הצד השני של עמלק. מסביר רבינו הקדוש, שזה גם כן הענין של להעמיד מלך, 'מלך' זה ענין של ספירת המלכות, שהיא האמונה וכתוב (משלי כט, ד) "מִלֶּךְ בְּמִשְׁפַּט יַעֲמִיד אֲרָץ", היינו כשיש משפט צדק בחינת משא-ומתן באמונה, זה נקרא להעמיד את המלך, וזו המצוה הראשונה.

רבינו לוקח כל דבר למציאות שלנו, וכי עד שיבוא משיח צדקנו לא נוכל לקיים את ג' המצוות האלה – להעמיד מלך, ולמחות זרע עמלק ולבנות בית המקדש? ולכן רבינו מסביר איך כל אדם מקיים את ג' המצוות האלו? ואומר: שע"י משא-ומתן באמונה אתה מעמיד מלך. כי ספירת המלכות זה אמונה. וכשתיקנת את המלכות מנצחים את עמלק, שהרי כל מה שעמלק בא זה על עוון המשקלות, ברגע שאני נושא ונותן באמונה, אין לעמלק מה לעשות פה, ואז אני מנצח את עמלק. איך מנצחים את עמלק? רבינו אומר ע"י שאתה מברר את הניצוצות הקדושה שנמצאת בעמלק, ואתה מעלה אותם ואז הוא נשאר כעץ יבש בלי לחלוחית של ניצוץ קדושה שמחיה אותם, וממילא הוא נמחה ומת.

ע"י שמקבלים גרים מעמלק מוחים את עמלק

כג. ונשים לב איך עכשיו הכול מתקשר. שהרי כתוב 'תמחה את זכר עמלק' ומצד שני לפי ההלכה מקבלים גרים מעמלק? והתשובה: איך מוחים את זכר עמלק, ע"י שאתה מוציא את ניצוצות הקדושה שבו, וברגע שאתה מקבל את גרים מעמלק – שזה החלק הטוב שעדיין קיים בעמלק, וממילא עמלק נשאר בלי שום ניצוץ קדושה, ואין לו שום יניקה מהקדושה, ואז ממילא תמחה את זכר עמלק. ומבואר שכדי לקיים את ג' המצוות תעשה משא-ומתן באמונה. ואז כבר ממילא עמלק נמחה, כי נשאת ונתת באמונה.

בניו בית המקדש הפרטי ע"י כל אחד

כד. הדבר השלישי לבנות את בית המקדש, איך בונים את בית המקדש ע"י כל אחד ואחד? אומר רבינו: כְּמוֹ שְׂאֲמְרוּ חֲזוּל (פְּרָכּוֹת לג) "מִי שֵׁיִשׁ בּוֹ דָּעָה, כְּאֵלּוּ נִבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו". זאת אומרת בית המקדש זה בחינה שאתה בונה את הדעת שלך. מסביר רבינו שע"י הניצוצות הקדושה, שאתה מקבל ע"י מחיית עמלק, אתה בונה את הדעת שלך. ולמה? כי אנחנו תמיד במאזנים, כמ"ש: "אֲמַלְאָה הַחֲרָבָה", לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים, אבל זה גם לצד השני: לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים – כשזה קם זה נופל, ולכן על ידי משא-ומתן באמונה, שמחיתי את עמלק, ע"י זה בניתי את בית המקדש, בבחינת: "אֲמַלְאָה הַחֲרָבָה", ודוקא ע"י זה הצלחתי לבנות את הדעת שלי.

ולפ"ז אנחנו מתחילים להבין את כל הסיפור של "וְיָלֵאם מְלֵאם יַאֲמִץ", אמרנו שהתפילה שהתפללה רבקה שכל בנייה יהיו צדיקים

עשיו אחרי שיצא ממנו קליפת עמלק יש בו מיתוק

יט. ליעקב ועשיו יש את הבחינה הזאת שפעם זה למעלה וזה למטה, וכן להיפך. מה ההסבר בדבר הזה? הסברנו שבעשיו יש בו את קליפת עמלק כלומר, היצר הרע הקשה שיש לעשיו זה מצד קליפת עמלק שניתנה לו דרך רבקה מבתואל ולבן. הרבי מחב"ד הסביר שעשיו יש לו תיקון, ואפשר למתק אותו, והוא היה מכנה את אמריקה שהיא 'מלכות של חסד', שיהיה בחינת עשיו הממותק, לעומת אירופה שהיא קליפת עמלק שבעשיו – ובפרט גרמניה, ויש שם את הבחינה של 'עשיו שונא ליעקב', בצורה מאוד חזקה, בגלל הדם שהאדמה רוויה שמה.

אלכסי העגלון של הבעש"ט מנסה להרוג את הבעש"ט, ולמה?

כ. מסופר על הבעל שם טוב הקדוש, שפעם הוא נסע בעגלה עם העגלון שלו, ופתאום אלכסי עוצר, ומנסה לקחת סכין ולדקור את הבעל שם טוב, מיד התלמידים השתלטו עליו ותפסו אותו וקשרו אותו והעלו אותו לעגלה. ואחד מהתלמידים לקח את המושכות של העגלה והתחילו לנסוע. ופתאום אלכסי התחיל לבכות, ונפל לרגלי הבעל שם טוב ונישק אותם, ואמר: 'איך עשיתי דבר כזה?!... (הוא היה גוי יתום שהבעש"ט אסף אותו מהרחוב, וגידל אותו והאכיל אותו ונתן לו פרנסה), איך רציתי להרוג אותך, ממש השתגעתי. אמר לו הבעל שם טוב: 'אני אסביר לך, בגלל עברנו לפני כן על מקום שנרצח יהודי שמה, והדם עדיין ספוג באדמה, ואיך שעלינו עם העגלה על המקום הזה, היות שאתה בן של עשיו, התעורר בך תאוה לרצוח מחמת הדם שהיה באדמה, עד כדי כך שאפילו רצית לרצוח את הבעל שם טוב. אבל עכשיו שעברנו אתה יכול לחזור לקחת את המושכות, ואני לא מפחד ממך, והכל בסדר.

ההבדל בין אירופה לאמריקה בענין שנאת ישראל

כא. באירופה רואים את השנאה הגדולה של עשיו ליעקב, הגוים שם ממש שונאי ישראל, כי חלקים גדולים באירופה ספוגים בדם של יהודים, והאחרון הגדיל בשואה האיומה – באוקראינה, פולין וגרמניה, כל האדמה רוויה בדם. ולכן באירופה השנאה של הגוי גדולה. לעומת זאת אמריקה היא ארץ חדשה, וב"ה לא נשפך שם הרבה דם ישראל, וכיון שכן שמה עשיו יכול להתמתק אחרי שיצא ממנו הלכלוך של עמלק, עמלק הוא כולו רע, אין לו תקנה, ולכן נצטוינו: 'תמחה את זכר עמלק מתחת השמיים – לא תשכח'. (אמנם יש מחלוקת ראשונים האם מקבלים גרים מעמלק או לא מקבלים והלכה למעשה מקבלים, אבל אם לא מתגיירים, צריך למחות את זכרם).

העמדת מלך. כריתת עמלק. בניו ביהמ"ק - השורים זה בזה

כב. רבינו אומר (ליקו"מ תורה ל"ה אות ח) חידוש: "וְהוּא שְׂאֲמְרוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (סנהדרין כ) שְׁלֹשָׁה מְצוּוֹת נִצְטוּוּ יִשְׂרָאֵל בְּכַנְיֻסָתָן לְאַרְץ הָעֵמֶדֶת הַמְּלָאָה, וְכַרִּיתוֹת זָרְעוּ שֶׁל עֵמְלָק, וּבְנֵינוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ - וְהָא בְּהָא תִּלְיָא". רבינו מסביר שהענין של ג' מצוות האלה, להעמיד מלך, להכרית זרע עמלק, ולבנות את בית המקדש, הם דוקא בסדר הזה מכיון שאחד גורם את השני. ומבאר בעומק גדול שכל הסיפור של עמלק זה בחינת 'תיקלא' – מאזניים. ואומר: "מוֹבָא בְּמִדְרָשׁ (רות פְּרָשָׁה א) : "לְמָה נִסְמְכָה פְּרִשְׁת פְּרִיתוֹת עֵמְלָק לְפָרְשֵׁת מִשְׁקָלָת? לומר שְׁבַעוֹן מִשְׁקָלָת הָיָה מְלַחֶמֶת עֵמְלָק". כתוב (דברים כה, א): "לא

באמת מפרנסות כפשוטו, אבל בדורות הקודמים וכמובן בדורות של אבותינו, אשה הייתה עקרת בית נאמנה, והיא לא הייתה מפרנסת, בכל אופן כתוב בספרים, ורבינו מדבר על זה בליקוטי מוהר"ן (תורה ס"ט) שהפרנסה מגיעה מהאשה. וההסבר: שהפרנסה לא מגיעה ממה שאתה עובד, אלא הפרנסה באה ממה שאתה נח. ולמה? הרי כל הברכה של האדם מגיעה משבת קודש שאז הוא נח, כי בששה ימים הוא עובד, (ואז הוא רק מפריע לשפע שלו שיבוא מעל הטבע, אך בשבת הוא לפחות לא מפריע, אז אפשר לתת לו פרנסה מעל הטבע – בכח האמונה, שלכן שבת היא מקור הברכה והשפע). אותו דבר בין האיש והאישה, האיש שעובד קשה מפריע לפרנסה והאישה נחה ולא מפריעה, ומכיון שהיא נחה בבית רגועה, הפרנסה יכולה לבוא דרכה.

ואותו דבר התלמיד חכם שהוא רוצה רק ללמוד, אבל צריך שיהיה לו שינה – שזה בחי' משא-ומתן. אבל הוא לא יודע לעשות משא-ומתן, רק ללמוד, לכן יש 'הסכם' שישכר וזבולון. דהיינו, יש בחינה של תלמיד חכם שהוא מחובר עם אדם שעוסק לפרנסה ועל ידי שהוא נותן לו את הזכויות של התורה שלו, חבירו נותן לו מהפרנסה, והם שותפים, אחד עובד ואחד לומד, וזה כמו שאחד ער ואחד ישן. ז"א לא מוכרח שאותה נשמה תעשה את הכל. הקב"ה היום מפרק את העניינים, היום לכל רופא יש התמחות משלו, ואפילו בתוך התחום יש רופא מומחה לכל ענין. (למשל ברפואת עיניים, יש רופא לפזילה, יש רופא לרשתית, ויש לקוצר ראייה וכו' וכו'. לעומת פעם שרופא מבין בהרבה תחומים ברפואה. אמנם המצב היום מצד אחד זה לא טוב, כי יד ימין לא יודעת מה עושה יד שמאל, כי לרוב יש לאדם ח"ו כמה בעיות, והוא צריך כמה רופאים, ומצד שני לפחות במה שהוא מומחה הוא יודע, בבחינת הפרד ומשול). וכן גם בענין התלמיד חכם והמקושר איתו.

הענין של משא-ומתן באמונה, עי"ז מכריתים את זרעו של עמלק, אבל הצדיק נמצא בבית המדרש, איך הוא מכרית את עמלק, אלא עי"י שהוא שותף עם זבולון, שעושה את המשא-ומתן, והוא שותף איתו בתורה, הקשר הזה עושה שכולנו מוחים את זרעו של עמלק, וזוכים לבנייה של בית המקדש, דהיינו להגדיל את הדעת שזה עיקר העיקרים. ורבינו מדגיש שכל שלושת המצוות מתקיימות אצל כל אדם פרטי, לעשות משא ומתן באמונה, למחות את עמלק, ואז לזכות להגדיל את הדעת שלך שזה הבחינה של בניין בית המקדש, כי "מי שיש בו דעה, כאלו נבנה בית המקדש ביקויו" – ה' יזכנו אמן.

שבת שלום ומבורך עריכה: ליאור גבע

(מוקדש לע"ז צביה בת סאלם – צדוק בן צאלח – חיים בן מוסא ז"ל ת.נ.צ.ב.ה)

לעילוי נשמת אברהם פואד בן אילנה הלה ז"ל / ולעילוי נשמת: חממה בת סאלם ז"ל)

לא נענתה, כי אינו דומה תפילת צדיק בן צדיק לצדיק בן רשע. והסברנו את העומק, שבגלל שהיא צדיקה בת רשע, היא צדיקה שאינה מיוחסת, אז היא לא זוכה לבנים הגונים (כמו שאמר רבינו בספר המידות). ותפילתה לא מתקבלת כי דרכה עוברת הקליפה של עמלק שהיא נמצאת בה כבר בהריון, שלכן רבקה כל כך סובלת מההריון של עשיו. מחמת הקליפה שהיא יצה"ר שהאדם מקבל מאבותיו בשעת היצירה, ויש בה קליפת עמלק. ורבקה הולכת לבית שם ועבר לדרוש את ה', וה' אומר לה: "שני גוים... ושני לאמים ממעיך יפרדו ולאם מלאם יאמץ", יש פה מאזניים כשיעקב מתגבר ועולה במדרגה, אין עשיו ועמלק יכולים לשלוט עליו, וכאשר ח"ו עם ישראל לא במדרגתם אז ח"ו שולט עשיו.

הקשר של כל הנ"ל למצות הקטרת קטורת

כה. רבינו מסביר עוד דבר, שכשאתה יוצא למסחר ועושה מו"מ באמונה, זהו ענין של הקטרת קטורת. וז"ל: "כי העמדת המלך היא בחינת אמונה כנ"ל, וכריתות זרעו של עמלק הם הניצוצות שעולים מבין העפ"ם והאצות - בבחינת אחד עשר סממני הקטרת". מסביר רבינו, שהקטרת קטורת – פירושה ברור ניצוצות של קדושה מהקליפות. ואיך אתה עושה את הברור של ניצוצות הקדושה מהקליפות? על ידי משא ומתן באמונה וביושר, שבזה מוחים את זכר עמלק (שוב גם כאן מקיים כל אחד את המצוה הזו אפילו שלא יודע מי זה עמלק), וממילא הקדושה שבו מתבררת. ובה זוכים להגדיל את הדעת, בחינת בנין בית המקדש.

כמה סוגים של שינה - הנותנת 'נייחא למוחי'

כו. רבינו מסביר כאן בתורה ל"ה, את ענין השינה – שצריך לתת נייחא למוחי, ולכן צריך לישון. איך ישנים? פשוט נרדמים. מצוין. אבל יש שינה יותר טובה, בלי לבזבז את הזמן במיטה, רבינו אומר שמי שעוסק בסודות הקבלה, איך תהיה השינה שלו? עי"י שילמד פשט. להתחיל ללמוד גמרא, רש"י ותוספות, וככה הוא ישן, זה נתינת נייחא למוחי שלו. כי מי שלומד סודות הקבלה, למשל את הקבלה של האר"י ז"ל, אחרי שעה שתיים אתה מרגיש את הראש מתפוצץ, מכיון שבלימוד הקבלה לא מספיק רק להעמיק, אלא שהענין של לימוד הקבלה – זה לאחוז ראש, עם עשרות פרטים, ולזכור בכל רגע נתון למה שייך כל פרט. וכשאדם צריך לאחוז ראש עם המון חומר, זה מאוד מעייף, לעומת זאת להתפלפל בגמרא באופן נקודתי, זה הרבה יותר קל מאשר לאחוז ראש עם הרבה פרטים (זה רק להסביר את זה על פי הטבע). ורבינו הקדוש אומר את היסוד, שאם אתה רוצה לנוח קצת אחרי שלמדת בדביקות כזאת במעשה מרכבה, תלמד קצת פשט של גמרא. אבל מי שלומד פשט מה תהיה השינה שלו? שיעסוק במשא-ומתן באמונה, ואז המשא-ומתן הוא בבחינת שינה. (ומי שעוסק במו"מ השינה שלו שייך לישון במיטה...).

העירנות והשינה מתחלקים בין שנים, כמו בפרנסה

כז. יש חידוש גדול, שיש לנו היום בדור שלנו אפשרויות של חיבור בין האנשים, ולא חייב שאותו אדם גם ילמד וגם יישן, אלא אפשר לחלק את זה בין שניים, אחד יהיה ער, והשני יהיה ישן... כמה פעמים הסברנו בשיעור, על הפרנסה שמגיעה דרך האישה. וקשה הרי האישה היא בבית – "כל כבודה בת מלך פנימה" (אמנם היום הנשים